

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ЧОРНОГО Романа Володимировича
«ЕКОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ФЕНОМЕН ГУМАНІЗАЦІЇ
СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук
зі спеціальності 09.00.04 –
філософська антропологія, філософія культури.

Дисертація Чорного Романа Володимировича «ЕКОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ФЕНОМЕН ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ» присвячена вельми актуальній проблемі – екологічним вимірам культури як феномену і фактору гуманізації соціокультурного простору людини, нації, людства в цілому. Дисертант вірно підкреслює, що сьогодні «екологія культури» є метафорою, а тому прагне здійснити рух від метафори до поняття, і зазначає, що екологія – це передусім збереження, регенерація, плідна взаємодія, а в культурі вона постає самозбереженням, самоактуалізацією і діалогом, що у підсумку означає цілісність. В цих смислових координатах людське буття в культурі як цілісність стає предметом екології культури.

Досліджувана тема набуває особливої актуальності саме у контексті цифрових технологій, трансформації комунікації на цій основі і формування нового простору культурних цінностей.

Цілком коректним в роботі є міркування, що найголовнішим бастионом збереження культури як цілісності, яка актуалізує цілісність людини, стають національні культури. Національну культуру можна назвати суто традиційною культурою, яка завжди апелює до історичного досвіду, в якому формувалася нація, де вона має свою долю, свій проєкт майбутнього і «екомайбутнього», як зазначають сучасні філософи, що піднімають проблематику екології в широкому сенсі – як мета-екологічну.

Хотілося б відзначити, що в роботі ретельно обґрунтована методологія. Зокрема, в дослідженні використані системний та компаративний підходи, що орієнтовані на інтерпретацію системної цілісності культури у філософсько-антропологічному й філософсько-культурологічному контекстах. Важливим став діалектичний підхід до культури, що дозволяє визначити, як результати культуротворення перетворюються на маргінальні артефакти деконструкції минулого і майбутнього і, навпаки, як простір особливостей етнокультурних реалій, в тому числі і в Україні, стає новітнім виміром самозбереження і розвитку культури, що сприяє національній стійкості та автентичності. Цікаво, що були використані підходи світоглядно-антропологічної школи щодо проблеми цілісності людського буття в культурі. Доволі коректно був задіяний метаантропологічний підхід, який дозволив усвідомити культуру як граничне буття людини.

Цікавою є запропонована дисертантом система екологічних вимірів культурних цінностей, що дає можливість вийти на антропологічні та етико-естетичні виміри національної культури, які є факторами її самозбереження і саморозвитку. Погоджуюсь з думкою дисертанта, що етико-естетичні детермінанти і домінанти еволюції культуротворчості стають орієнтованими на цілісність культурної спільноти, що особливо важливо для України, адже культура нашої країни є поліетнічною.

Дисертант розгорнуто показав, що реконструкцію культури як цілісності слід проводити в рамках таких понять як „культурогенез” та „системогенез”. В контексті дослідження культурогенез постає як системогенез. Показано, що культурогенез як системогенез є формуванням динамічної цілісності культуротворення, яке персонально визначене і орієнтоване на етичні, й естетичні цінності, що знаходять своє адекватне вираження в різних практиках культури. Це, передусім, практики мистецтва в широкому сенсі слова: мода, дизайн, культура повсякденності, культура як вміння вести дискусію, діалог тощо.

Дисертант вірно відзначає, що національний культурогенез відбувається як системогенез основ, якими виступають підсистеми культури,

що формуються в різному часі та просторі. Взаємозв'язок феноменів гетерохронії як різночасового існування культурних практик (культурних підсистем, якщо культура визначається як система) і гетеротопії як існування в різних просторових реаліях, свідчить про те, що і в часі, і в просторі культури відбувається постійне проектування гармонійного майбутнього не лише в системі «людина – природа», а й «людина – культура».

Автор прагне довести, що час в культурі є відносним, рухається від теперішнього до майбутнього і від теперішнього до минулого. Зазначається, що верифікація культурної цілісності часу відбувається як прогнозування і проектування майбутнього, реконструкція минулого як адекватної до сьогоденної проблематики історико-культурної цілісності. Звернення до минулого як актуалізація втрачених фрагментів як реактуалізації цілісності культури пов'язується з екологією, яка трактується у широкому сенсі, постаючи екологією не лише природи, а екологією культури. Екологія культури – це турбота про себе (М. Фуко), де „Я” людини-суб'єкта культуротворення стає засадою єдності соціуму. Турбота про себе стає й турботою про соціокультурне «довкілля». Унікальність культурної цілісності в рамках історико-культурної реальності визначає феномен національного.

В даній дисертації – як і в кожному самостійному дослідженні – є низка положень, які викликають бажання вступити у дискусію, зробивши декілька побажань дисертанту.

1. В одному з пунктів новизни дисертант зазначає: «національна ідентифікація як процес породження ідентичності може відбуватися як акція: мітингові, протестні акції, інсталяції, перформанси, презентації інформації, де ідентичність формується як реальність співскладених дискурсів. Показано, що феномен гуманізації соціуму не є інструктивно-нормативним конгломератом, а має свою стратегію і тактику, які розгортаються у вільному процесі розвитку людини і культури цього соціуму». Дані положення викликають декілька запитань. Наскільки коректно говорити про те, що процес породження ідентичності може відбуватися як акція? Може мова йде про систему, цілісність акцій? Тим більше, що дисертант, пов'язуючи

феномен гуманізації соціуму з процесом породження ідентичності, заявляє що він не є інструктивно-нормативним конгломератом, а має свою стратегію і тактику. Отже, свою стратегію й тактику мають акції породження ідентичності. З іншого боку, якщо і гуманізація соціокультурного простору, і набуття національної ідентичності «розгортаються у вільному процесі розвитку людини і культури», як знайти гармонію, яка об'єднує стратегію і тактику політиків і вільний процес творчих суб'єктів культури того чи іншого суспільства?

2. В ще одному з пунктів новизни дисертант зазначає, що у смислових і стильових вимірах сучасне мистецтво України поєднує барокові, модерні та постмодерні тенденції. В цілому погоджуючись з заявленою тезою, хотілося б побажати дисертантові в подальших дослідженнях використати концепти «метамодерн» і «метамодернізм» для окреслення сучасної ситуації в українській культурі.

3. Дисертант заявляє про використання методологічної стратегії автора цього відгуку – метаантропології, яка була сформована на основі ідей пізнього М. Шелера й підходів Київської світоглядно-антропологічної школи, заснованої академіком В.І. Шинкаруком й висвітлює культуру як граничне буття людини, реальність, що породжена волею до пізнання і творчості, а у вищих своїх проявах – волею до співтворчості. Хотілося б побажати, щоб в подальших дослідженнях метаантропологічний підхід був задіяний більш конкретно. Зокрема вважаю, що евристично продуктивним було б розглянути специфіку виявлення гуманізації соціокультурного простору в буденному, граничному й метаграничному вимірах буття людини в культурі, а також проаналізувати ставлення до процесу гуманізації суб'єктів з буденним, особистісним й філософським типами світогляду, що корелюють з означеними вище буттєвими вимірами.

4. Хотілося б також побажати дисертантові в подальших дослідженнях більш розгорнуто використати методологічний потенціал напряму і школи культурної метаантропології професора С.А. Крилової, особливо концепт

«життєві практики культури», що дозволяє пов'язати внутрішню красу людини з процесами гуманізації суспільства й культури.

Окреслені дискусійні моменти, зауваження та побажання не знижують значення роботи. Вважаю, що дисертація Чорного Романа Володимировича «ЕКОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ФЕНОМЕН ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ» відповідає сучасним вимогам, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.04. – філософська антропологія, філософія культури.

**Член-кореспондент НАН України,
доктор філософських наук, професор
провідний науковий співробітник
Інституту філософії
ім. Г.С. Сковороди НАН України**

Н.В. ХАМІТОВ

